

КАТО ПРИКАЗКА БЕЗ КРАЙ
*Анкетно проучване, свързано с влиянието на
приказката*

Златинка Георгиева

AS NEVERENDING STORY
An inquiry into the influence of the fairy tale

Zlatinka Georgieva

Abstract. The article deals with questions related to the influence of fairy tales in the modern life of young people. A survey was carried out with social service users at the Day Care Center for the Elderly with Disabilities in Veliko Tarnovo. Analyzes and outcomes are generalizations revealing the parental style of education and the influence of fairy tales during childhood.

Key words: fairy tale, young people, authoritarian parent, influence.

*„... какво всъщност става в една книга, докато е затворена.
Разбира се, вътре има само букви, но въпреки това...
там трябва да става нещо,
защото, като я отворя, всички те изведнъж се превръщат в
приказка.“
М. Енде*

Раждаме се като в приказка, за някои обещаваща, за други с не дотам добро начало. Растем, слушайки приказки и легенди, които големите ни разказват. А големите са родители, сестри и братя, все големи, на които ние вярваме.

След време ние, слушащите, започваме да правим подбор на приказките, които искаме да чуваме – тези, които да ни забавляват, или тези, в които се търсим или желаем да сме. Често чуваме децата да казват „... искам да съм принцеса“ или „аз съм принцеса“. Някои остават за дълго време в тази роля на принцеси, нежелаещи да са просяци или бедни кибритопродавачки. А други, слушат само истории за несметни богатства или пък приказки с тъжен край, които

отекват дълго в тях. Има и друг тип слушатели. Слушатели, които от самото начало са „разказвачи“ на нови истории, тези на откривателите, които като деца виждат в сенките не чудовища или страшни създания, а пиратски кораби, нови светове, приканващи ги към приключение и нови приятелства.

Вероятно всеки от нас ще продължи тези мисли, припомняйки си своето детство, какво и какви приказки и легенди е слушал, прошепвайки историята на любимата приказка. Ще сподели, че дори и сега, влизайки в книжарницата, посяга към детските книги или против волята си се „улавя“, че без да иска, все още се заглежда в детски анимационни филми. Запитвайки хората защо обичат света на приказките, може да чуете „малко да си почина“ или „добре са нарисувани“ и т.н., а възможен е и отговорът: „за малко отново да бъда дете“. Ето защо не е изненадващ фактът, че младите хора често с възхищение и може би с малко завист поглеждат към деца, на които им четат приказки.

Децата на възраст между 2–8 години са най-притихнали, когато възрастните им четат и драматизират приказни творби. Те обичат да слушат приказки (да гледат анимирана приказка) с внимание. Вероятно погълнати от случващото се, те са в сюжета и се идентифицират с героите. Възприемайки приказната история, детето не променя сюжетната линия, не осъжда постъпките на героите, безусловно приема случващото се и потъва в магията на историята, за да заживее в не-реалния свят на приказката, където е сблъсъкът между фантастичното и реалното, между наличното и желаното, между доброто и злото.

Приказките са и са били онзи свят, в който човек усвоява правилата на социалния живот, в който се учи да цени красотата и доброто, да се справя с неволите и неизбежните трудности, стоически да приема лошото, но и да се научи да иска да се бори с него. Навярно за това започват да ни четат, а ние да слушаме приказки още от ранна детска възраст (яслена възраст), дори по-рано (в пренаталното ни развитие).

Детската книга се свързва не само с усвояване на познавателния опит на детето, но и с:

о Развиване на речта, когато детето се учи правилно и умело да формулира своите мисли;

- о Развиване на творческото (дивергентно) мислене;*
- о Развиване на фантазията и въображението. Научава се да прави разлика между реално и фантастично;*
- о Поддържа контакт с четеца, развива уменията да слуша. Емоционално се обогатява, съпреживявайки прочетеното;*
- о Развива способността за задълбочено образно мислене, за установяване на причинно-следствените връзки.*

„Страшните“ приказките (приказките с лош край) имат своето особено място в процеса на детското социално развитие. Чрез тях детето разбира, че животът не е наситен само с положителни преживявания, а че има и неизбежни в реалния живот събития като смърт, болести, които са тежки за преодоляване. Тези приказки са проекция на лошите чувства или на страданието в живота на хората. Когато детето наблюдава поведението на възрастния, то се научава, че тези лоши емоции могат да се удържат, че човек може да ги преживява и да се справи с тях и с трудната ситуация. Това за детето е начин за усвояване на първите копинг стратегии – поведенчески актове за справяне с емоционално наситената ситуация (Бончева 2013: 73).

В продължение на шест месеца всеки следобед с потребителите на един от дневните центрове за възрастни хора с увреждания в гр. В. Търново бяха проведени занимания с приказки. На 20 човека на възраст между 18–32 години със специални образователни потребности, диагностицирани с лека умствена изостаналост, се разказваха митове, легенди и приказни истории за българските обичаи и традиции. В едно от тези занимания задачата беше усложнена. Бяха прочетени кратки стихове от „Веда словена“.

Още в самото начало на този акт сред потребителите настъпи тишина, което за нас означаваше, че сме привлекли вниманието им. В процеса на четене ни направи силно впечатление, че слушателите правеха кратък коментар на прочетеното.

Какво представлява „Веда Словена“ на Веркович–Гологанов? Това е сборник с народно песенно творчество. Стиховете в сборника са с необикновено съдържание и тематика, в тях се разказва за митологични герои, езически богове, древни царе и господари, свръхестествени същества. Текстовете съдържат спомени, знание,

формирани далеч преди ислямизацията на помаците, но и преди християнизацията на българския народ. За съвременните представи тези произведения се четат трудно. Ще цитирам кратък откъс с цел да разкрия архаичния стил, на който е поднесен текстът: „*Един ден преди Коледов ден сякой един ходил ф гората, та зафащал по едно-две пилета лу каквито и да били, и ги отнесел дома си, та ги готвили с кукошки или овни за Баден вечерь*“ (Христов, 1997: 228 с.)

Провеждайки заниманията с четене на художествен текст на лица с когнитивни дефицити, зададохме си въпроса как и на какво се дължи способността им да разбират смисъла от прочетено!? Защо те разбират този странен език?!?

Допузнахме хипотезата, че стиховете имат връзка със страховете, сънищата и фантазията и въздействат на скритото, макар и не напълно осъзнато знание, останало в дълбините на тяхната психиката.

При следващата среща с потребителите от дневния център зададохме им въпрос дали познават и помнят от детството си приказки, като „Снежанка и седемте джуджета“, „Червената шапчица“, за да проверим дали могат да разкажат някоя от тях. Отговорът беше положителен. Някои от младите хора започнаха да преразказват моменти от историите на приказките, които са чували от своите родители. Така доказахме тезата си, че при лица с умствени увреди има съхранени когниции от детството, чрез които те са изградили своите житейски вярвания за добро и зло, за красиво и грозно, за истина и неистина.

Какво е приказката и какво е нейното влияние върху здравата личност? Потърсихме отговори сред 60 анкетирани млади хора на възраст 20–24 г. Анкетата съдържа 11 въпроса:

1. *На колко години сте;*
2. *Пол;*
3. *Обичате ли приказки;*
4. *Коя е любимата Ви приказка, ако са няколко – кои са те;*
5. *Каква е според Вас причината да обичате приказки (отговорете с една дума) или ако не обичате, защо (отговорете с една дума);*
6. *Чели ли са Ви приказки на глас и кой, когато сте били малки;*
7. *До каква възраст са Ви чели приказки на глас;*

8. Мислите ли, че с нещо Ви е помогнало това;

9. Четете ли все още приказки;

10. Вярвате ли в чудеса;

11. Опитвате ли се да пишете приказки.

Интересни за нас бяха отговорите на трети въпрос: „Обичате ли приказки?“ – от 60 анкетирани, 52-ма отговарят с „Да“, 8 анкетиранни – с „Не“. Това, че повечето отговарят положително, не изненадва, а само потвърждава предположението, че хората на тази възраст обичат приказки. За лицата дали отрицателен отговор относно четенето/слушането на приказки, откриваме възможните обяснения с отговорите на пети въпрос от анкетната карта: *Каква е според Вас причината да обичате приказки (отговорете с една дума) или ако не обичате, защо (отговорете с една дума).*

Посочените отговори са:

- *Не ми харесват, защото в живота рядко има хубав край, както в повечето приказки;*
- *Не ги обичам, защото са измислени;*
- *Не пресъздават реалността;*
- *Обичах ги, като дете, вече не;*
- *Защото не са ми чели, но аз ще чета на моите деца.*

Един от анкетираниите е отговорил: „*Не ги обичам, бях задължен от много малък да ги чета*“. Същият сам пожела да ни разкаже за своето детство. От неговия тих и разтреперан глас се усещаше тъга и мъка. Чуваше се споменът за едно момченце на село, което е „КАРАНО“ всекидневно с часове да чете, преписва и преразказва приказките „... ЧУВАХ ДРУГИТЕ ДЕЦА КАК РИТАТ ТОПКА, А АЗ НЕ!!!“.

След дълга пауза разказът продължи със спомена и твърдата убеденост, че заради книгите е бил изолиран от другите деца. Докато той е чел, децата през това време са си *прекарвали времето чудесно*. Разказвайки за онези години, той си спомни колко е бил самотен, за което осъждаше единствено родителите си. Младият мъж продължаваше да критикува и осъжда родителите си. За да му помогнем да си обясни поведението на родителите си и да се справи със собствения си гняв към тях, ние му споделихме мнението на Л. Бурбо, която казва: „*Опитайте се да разберете как този родител*

въобще не се харесва и в момента, когато е груб с околните, той просто изразява насилието, което проявява спрямо себе си, като се мрази. Той дотолкова потиска това, като усеща, че губи контрол над него“ (Бурбо 2017: 40).

Зад думите на анкетирания се открива влиянието на авторитарния родител, който се опитва да контролира и оформя поведението и нагласите на детето в съответствие с определен стандарт. Зад неговата вербална враждебност, изразена в избухване и насочване на гнева към детето, стои добре позната българска поговорка „Учи, мама, за да не работиш“, криейки се зад собствената си неудовлетвореност и чувството за нещо безвъзвратно изгубено. Родителят разглежда детето си не като Аз, отделен от него самия, не като самостоятелна личност, а като продължение и като част от него, т.е. като ЕДНО цяло.

Тук вече не става въпрос за онези ясно изразени отношения Родител–Дете, в които ролята на родителя е свързана с любовта, правилата, загрижеността и сигурността, а ролята на дете, носещо в себе си творчеството, очарованието да иска и да търси това, което родителят му дава и утре да може успешно да наподобява своя родител. Вероятно чрез вербалния натиск (чети!) родителят желае да инвестира в детето изпълнението на собствените си фантазия, касаеща целия период на собственото му развитие (Стоянов, Манолов 2018: 101)

Независимо от случващото се в своето израстване и социално развитие този млад човек е успял да изгради в себе си фигурата на *вътрешен грижовен родител*, която е част от самия него. Именно тази фигура го обвива с внимание, вътрешна подкрепа и е един от най-главните му устои срещу самотата. Чухме гласа на неговия вътрешен грижовен родител в отговора на осми въпрос: „*Приказките ми помогнаха в това, че мога много красиво да пиша. От много малък да чета (в училище в междучасието аз четях на другите и оттогава имам много приятели)*“. Независимо че не си спомня да е имал любима приказка, той вярва в чудесата, защото онези „самотни“ часове с книгата, героите от приказките са задействали на емоционално ниво връзки, довели до находчивост и прозрение,

повлияли на неговите изводи и действия не само в детството, но и в сегашните му взаимоотношения със семейството и приятелите.

В повечето случаи и в частност именно родителите на нашето анкетирано лице свързват четенето на приказки с усвояване на познавателен опит. Те знаят, че умението да чете и пише е важно за развитието на детето, но пропускат най-важния момент в живота му, че четенето на приказка е приятно, интересно, когато родителят е четещт.

При прегледа на отговорите на останалите анкетирани като четящи приказки са посочвани най-често фигурите на мама, баба, татко и дядо, но се откри, че освен представителите на семейната общност в периода на детството съществуват и други „разказвачи“. Половината от тях посочват, че са слушали приказки от *касетофон* и от *грамофонни плочи*. Преди да са можели да четат, те са знаели как да си пуснат аудиокасата или да наберат телефонния номер, за да чуют приказката за деня.

Какво се случва със съвременното дете? Как то поддържа контакт с четеца? Не е ли ощетен и къде е близостта, която ще му донесе онзи емоционален заряд от четенето на историята? Младият човек приема това за нормално, обосновавайки се с огромната ангажираност на своите родители, но същевременно декларира, че не би допуснал грешката да остави своите деца сами да откриват магията на приказката.

Възможна е и друга интерпретация на представянето на приказка – чрез аналоговите технологии (*лентовите филми*), където „*машината*“ прожектира приказката. Това са моменти, за които и родителите си спомнят с умиление. Затъмнена стая, тишина, нарастващ трепет от предстоящата история и гласът, на този, който може да чете (батко или кака), когато родителите са на работа, а баба и дядо са далеч. Или спомен за дългите зимни вечери с цялото семейство, на стената са неподвижните герои и гласът на мама. Магията на приказката започва.

Търсейки отговор на въпроса, какви са причините да обичаме приказките, бихме обобщили. Освен основния, опознавателен смисъл на казаното в тях, анкетираните посочват и други причини:

- *Въображение, което те извежда от реалността и те въвлеча в друг свят, в който се случват чудеса;*

- *Приказките имат винаги щастлив край и те връщат в детството, защото мама или баба са причината да обичаш приказките независимо от тяхното забързано ежедневие, спокойно да можеш заспиваш, слушайки гласа им;*

- *Чувствата, които те връхлитат. Лесно можеш да разбереш кое е добро и зло, защото в тях се крие светът на възможностите, защото няма невъзможни неща;*

- *Приказките ни дават поглед към едно друго време, което продължава да съществува между кориците въпреки безмилостния ход на времето. В тях се съдържа същината на всеки народ и вярванията му.*

Вълшебство, в което можеш да се отпуснеш и да слушаш, без да бързаш закъдето и да е! Защото, когато човек е закърмен с приказките, той ги търси цял живот, защото за вече порасналото дете те остават чудодееен извор на енергия и сила, на несметно богатство на ум и разум.

БИБЛИОГРАФИЯ

VIBLIOGRAPHY

1. **Бурбо, Лиз.** (2017). Отношенията родители– деца. Въпроси и отговори. София: Лик. // **Burbo, Liz.** (2017). Otnosheniyata roditeli–detsa. Vaprosi i otgovori. Sofia: Lik.

2. **Бончева, И.** (2013). Психология на детското развитие. Варна: Славена. // **Boncheva, I.** (2013). Psihologia na detskoto razvitie. Varna: Slavena.

3. **Енде, М.** (2005). Приказка без край. София: Дамян Яков. 320 с. // **Ende, M.** (2005). Prikazka bez kray. S.: Damyan Yakov. 320 s.

4. **Стоянов, И., Манолов, М.** (2018). Психология на родителските стилове в полето на жизнения смисъл. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. // **Stoyanov, I., Manolov, M.** (2018). Psihologia na roditelskite stilove v poletoto na zhiznena smisal. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril I Metodii“.

5. **Христов, Б.** (1997). Веда Словена. Т. I, 659 с., Т. II, 510 с. София: Издателство „Отворено общество“. // **Hristov, B.** (1997). Veda Slovena. T. I, 659 s., T. II, 510 s. Sofia: Izdatelstvo „Otvoreno obshtestvo“.